

Despre inovare în procesul educativ al sec. XX. Teoria lui J. Piaget și centrarea pe elev

Lector univ. dr. Miruna Cărăușu
Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați

miruna.carausu@ugal.ro

Abstract:

The beginning of the XXth century is marked by the centering of teachers' interest on the child, more precisely by the effects of teaching on the main beneficiary of the educational act: the pupil. This is the result of numerous research studies which highlight the importance of education from the earliest stages of a child's life. The fundamental condition for conducting the educational act on a scientific basis was the knowledge of the laws of child's development. During this period, a number of educationalists, starting with Jean Piaget, focused their attention on the age of childhood, trying to identify several stages of psychological development. Piaget's theory becomes very important and a programme based on Piagetian theory emphasises a child-centred educational philosophy. In this context, the teacher's role becomes that of a facilitator of learning according to the students' cognitive level, and their strengths or weaknesses.

Key words: *education, child, psychological development, research, pedagogy, Piagetian theory*

Din punct de vedere pedagogic, începutul acestui secol este marcat de centrarea interesului cadrelor didactice pe copil, mai exact pe efectele predării asupra beneficiarului principal al actului educativ: elevul. Acest fapt se datorează numeroaselor cercetări, care reliefează importanța educației încă din primele etape de vârstă a copilului. Condiția fundamentală a desfășurării pe baze științifice a actului educațional era obligatorie pentru cunoașterea legilor de dezvoltare a copilului. În această perioadă, o serie de pedagogi și-au concentrat atenția asupra vârstei copilăriei, încercând să identifice mai multe stadii de dezvoltare psihică ale acestora. Începând cu anul 1919, pedagogii *Institutului J.J. Rousseau* consideră elevul ca fiind "actorul" care determină propria instruire. Proiectul educativ, care pornește din acest punct, se bazează pe o psihologie a copilului, ruptă de senzualismul metodelor

intuitive și care consideră "operațiile subiectului" ca fiind esențiale în formarea lui. Ideile promovate de "școlile noi", interesul pentru cunoașterea copilului (interes stimulat de pedagogia existentă și de pedagogia experimentală), trecerea la un nou sistem educațional centrat pe copil, toate acestea au determinat, așadar, apariția unei noi orientări ce poartă denumirea de "**educație nouă**", ai cărei teoreticieni de seamă au fost *John Dewey*, *Maria Montessori*, *Edouard Claparède* și *Ovide Decroly*. Înregistrând în scurt timp o largă recunoaștere teoretică, noul curent a devenit, în prima jumătate a sec. XX, cel mai puternic curent pedagogic (mai ales în Europa și în America). Ei au elaborat mai multe teorii ale învățării, care sunt și astăzi de mare interes în teoria și practica pedagogică.

Cercetările făcute în mod special de Jean Piaget, fac ca acest secol să fie unul al treptelor psihologice, herbartiene dar și al metodei intuiției a lui J.H.Pestalozzi. Această metodă se întemeiează pe psihologia și epistemologia empiristă și făcea din imagine elementul fundamental al procesului de cunoaștere. Acum se dezvoltă mult conceptul de activitate didactică. John Dewey¹ este de părere că semnificația lucrurilor se dobândește prin manipularea lor. Activitatea copilului era redusă la acțiuni concrete. În anul 1929, Dewey a formulat ipoteza naturii operative a gândirii: „gândirea, concepțiile și ideile noastre sunt denumiri ale unor operații de executat sau care au fost executate”.²

De profesie biolog, Jean Piaget (1896-1980) a urmărit să explice funcțiile mentale prin modul în care ele se formează, prin dezvoltarea lor la copii. Astfel acesta a cercetat limbajul și gândirea, reprezentarea lumii, construirea realului și mai ales dezvoltarea inteligenței. În ajutor i-au venit atât teoria inteligenței elaborate de Ed. Claparède, cât și psihologia acțională a lui P. Janet. În viziunea acestuia din urmă, adaptarea presupune un moment de asimilare și unul de acomodare. Tocmai tensiunea creată de diferența de nivel dintre asimilare și acomodare devine factor motivațional în dezvoltarea intelectuală.

A cunoaște un obiect, pentru primii ani de dezvoltare la copil înseamnă a acționa asupra lui, și a-l transforma pentru a descoperi mecanismele acestei transformări în relațiile lor cu acțiunile transformatoare. În viziunea lui Piaget, *clasa* înseamnă operația de clasificare. Întâi apare acțiunea de a clasifica, apoi se obține operația de clasificare, cu ajutorul căreia se dobândesc conceptele unor clase particulare. Există, în teoria psihologului, o latură genetică și una structuralistă. Urmărind apariția și dezvoltarea acestor

¹John Dewey (1859 - 1952) psiholog și pedagog american ce și-a desfășurat activitatea la Școala de la Chicago. A avut cercetări pentru problemele educației copilului.

² John Dewey, *The Quest for Certainty*, London, 1929, apud. H. AEBLI, op. cit. p.42

operații, Piaget stabilește patru stadii sau nivele: de la naștere până la vârsta de doi ani, copilul cunoaște prin mișcări și percepții. Inteligența e la nivel practic și permite construirea unor scheme de acțiune pe care se vor construi structurile ulterioare. De la doi până la opt ani, se formează funcția simbolică sau semiotică. Acum devine posibilă reprezentarea, prin simbol și semn. Autorul consideră că există o relație între dezvoltarea inteligenței și viața socială. În opinia sa, după vârsta de opt ani este posibilă formarea unor relații de cooperare. Acest lucru se petrece când copilul deține instrumentele ce țin de intelect, care favorizează diferențierea unor puncte de vedere. Organizarea gândirii copiilor este o condiție a cooperării acestora.

Teoria operatorie a inteligenței oferă științei pedagogice o bază solidă pentru învățământul activ. Piaget considera că pentru elaborarea unor structuri operaționale trebuie să se aștepte apariția unui anumit stadiu. El apreciază că dezvoltarea se desfășoară potrivit unei anumite legalități, careia trebuie să i se subordoneze învățarea. În țara noastră, lucrările lui Jean Piaget s-au bucurat de o receptivitate crescută încă din anii '30, dar o mai mare cunoaștere o observăm după 1950, prin studiile mai ample ale renumitei psiholog Tatiana Slama-Cazacu (1920-2011).

Lucrarea *Judecata morală la copil* a lui Jean Piaget tratează clar psihologia copilului și investighează laturile complexe ale mentalității și judecății morale ale copilului cu vârste între șase și doisprezece ani. Lucrarea este scrisă de Piaget și de alți șapte colaboratori, fiind deci rezultatul unei munci de echipă, în cadrul școlii pe care autorul a constituit-o. *Judecata morală la copil*, lucrare apărută în România la Ed. Didactică, în anul 1980, tradusă de Dan Răutu, cuprinde patru capitole, trei dintre ele fiind scrise pe baza unor cercetări făcute în urma unor răspunsuri colectate de la copii, iar ultimul fiind elaborat ca un comentariu teoretic. Primul dintre ele folosește procedeul modelării. Piaget a elaborat o teorie originală asupra începuturilor și apariția gândirii numită teoria *operațională*, structurată pe niveluri și structuri de operații ale inteligenței, astfel: de la naștere până la vârsta de 2 ani - stadiul *senzorialo-motor* - apare atunci când copilul este interesat de câștigarea controlului motor și reținerea obiectelor fizice; între 2 și 7 ani, copilul devine preocupat cu deprinderea verbală prin stadiul *preoperațional*, între 7 și 12 ani, atunci când pre-adolescentul pornește să se descurce destul de bine cu noțiunile abstracte, cum ar fi numerele și relațiile dintre acestea, se instalează nivelul tipic *operațional*, iar între 12 și 15 ani, copilul începe să gândească rațional și sistematic, în stadiul *formal operațional*. Aceste niveluri poartă, într-o altă concepție, denumirile de: stadiul animist infantil, cel al gândirii magice, al gândirii referențial egocentrice-sincretice, subiectivist-autistă și în fine, al constituirii gândirii concrete și apoi a celei formal-logice.

În opinia lui Piaget, capacitatea ce ține de intelect diferă din punct de vedere calitativ în funcție de vârstă, iar copiii folosesc interacțiunea cu tot ceea ce înseamnă mediul înconjurător pentru a-și spori calitățile intelectuale. Regulile morale pe care copilul le dobândește, le primește direct de la adulți și asta înseamnă că acestea vin elaborate gata.

Descrierea unui joc cu bile devine la Piaget, de fapt, o analiză exactă a atitudinii copiilor, foarte precis studiată, care pune în evidență o serie de reguli în funcție de vârsta celor mici și de perioada în care se desfășoară evenimentele, unele jocuri nemaifiind practicabile. Jocul cu bile sau jocul în pătrat, constă în a pune câteva bile într-un pătrat și în a le câștiga prin deplasarea lor din pătrat cu ajutorul unei bile speciale, mai mare decât celelalte. Toate rezultatele obținute pot fi încadrate în patru stadii succesive. Unul „motric și individual, în care copilul manipulează bilele în funcție de propriile lui dorințe și de deprinderile sale motorii”.³ În cel de al doilea stadiu, care apare între doi și cinci ani, numit egocentric, copilul primește din afară exemplul unor reguli codificate. La această vârstă, el încă se joacă pentru sine. Vârsta cuprinsă între șapte și opt ani aparține stadiului de „cooperare născută”⁴ în care se remarcă ideea competiției, și în care intervine preocuparea pentru controlul mutual și pentru unificarea regulilor.

Piaget s-a gândit să caracterizeze rolul inteligenței și să arate, printr-un examen al psihologiei gândirii, că acțiunea inteligenței constă în aranjarea operațiilor conform unor structuri definite. „Concepută astfel ca formă de echilibru spre care tind toate procesele de cunoaștere, inteligența ridică problema raporturilor sale cu percepția, cu deprinderea, cât și problemele dezvoltării și ale socializării sale”.⁵ Jean Piaget este de părere că, chiar dacă vorbim de o acțiune exteriorizată sau de una din interior, ea se prezintă ca o adaptare sau chiar ca o readaptare. Există o distincție între acțiunea primară sau relația dintre subiect și obiect, și acțiunea secundară sau reacția subiectului față de propria acțiune. Deși sunt distincte, viața afectivă și viața cognitivă sunt inseparabile. Fiecare conduită presupune un aspect energetic, sau afectiv, și un aspect structural sau cognitiv. Inteligența în viziunea lui Jean Piaget nu este o categorie izolată și discontinuă de procese cognitive. Ea este „forma de echilibru spre care tind toate structurile”⁶ iar aceasta trebuie căutată începând cu percepția, deprinderea și mecanismele senzorio – motorii.

³ Jean Piaget , *Judecata morală la copil*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1980, p.23

⁴ Idem, p.24

⁵ Jean Piaget , *Psihologia inteligenței*, Ed. Științifică, București, 1998, p.5

⁶ Ibidem, p.10

Inteligența în viziunea lui Piaget este o asimilare a obiectelor înconjurătoare de către organism. Ființa, mai precis copilul în formare asimilează și modifică mediul și nu invers. La rândul său mediul acționează asupra organismului și putem denumi aceasta drept o acomodare, prin asta înțelegând că ființa nu suferă reacții vis-a-vis de decorurile înconjurătoare, dar se modifică prin modul de asimilare. Dacă este să analizăm inteligența din punct de vedere biologic, ea apare ca una dintre activitățile organismului, iar obiectele la care se adaptează reprezintă un sector particular al mediului ambiant. Când a studiat formarea operațiilor la copil, Piaget a înțeles că logica este oglinda gândirii și nu invers. Problema relațiilor dintre logica formală și psihologia inteligenței poate primi o soluție comparabilă cu cea care a pus capăt conflictului dintre geometria deductivă și cea reală.

Starea de percepție reprezintă cunoștința pe care o dobândim despre obiecte sau despre mișcările lor prin contact direct și actual. Inteligența reprezintă o cunoaștere care survine în momentul când apar și cresc distanțele spațio-temporale dintre subiect și obiect.

Teoria lui Piaget conform căreia capacitatea intelectuală este calitativ diferită la vârste diferite și copiii au nevoie de interacțiunea cu mediul înconjurător pentru a câștiga competență intelectuală, a influențat știința educației și psihologia. Acest nou concept asupra inteligenței a afectat modelul, proiectul învățării naturale pentru copiii mai mici și dezvoltarea matematicii și a programelor științifice.

Teoria lui Piaget asupra inteligenței a avut un impact deosebit asupra domeniului educației. În primul rând, este o teorie care descrie modul de dezvoltare a gândirii, din momentul nașterii până la maturitate. Profesorul interacționează cu elevi aflați în diferite stadii de dezvoltare, iar multe din schimbările pe care le parcurg aceștia se produc rapid, că atare e importanța cunoașterea caracteristicilor cognitive a elevilor de către profesor, pentru ca acesta să își adapteze metodele de predare. În al doilea rând, teoria lui Piaget a atins majoritatea aspectelor funcționării intelectuale umane (imitația, limbajul, logică, memoria, judecată, rationarea și jocul). În al treilea rând, Piaget a fost preocupat de procesul de educație astfel încât multe dintre lucrările sale și alte sute de publicații ale discipolilor săi au relaționat teoria lui Piaget cu practică educativă. O programă care se bazează pe teoria piagetiană pune accentul pe o filozofie educațională *centrată pe copil*. În acest context rolul profesorului devine acela de *facilitator al învățării* în funcție de nivelul cognitiv prezent al elevului, și de punctele slabe și tari ale acestuia. Instrucția, în consecință ar trebui individualizată pe cât posibil, iar elevii ar trebui să aibă posibilitatea de a comunica unul cu celălalt, de a discuta și dezbate problemele oferite spre rezolvare.

În prezent, există și alte teorii psihologice care conduc spre alte soluții pedagogice decât cele oferite de Piaget, multe din experimentele sale fiind reluate pentru a fi verificate în noi condiții. Toți marii psiholgi ai epocii se raportează la el, punând accentul pe importanța factorilor interni. Desigur, au fost și psihologi care, pornind de la ideile teoriilor lui Piaget, au ajuns și la alte concluzii, cum este cazul lui P.I.Galperin (1902 – 1988) psiholog de origine rusă, care a avut pregătire medicală și a susținut că procesele psihice nu sunt altceva decât acțiuni obiectiv sublimite, iar imaginile, de la senzațiile primitive până la noțiunile abstracte, sunt produse ale acțiunilor cu obiectele reprezentate. El își întemeiază conceptul pe orientare și apreciază că formarea acțiunilor mintale depinde de modul în care se realizează orientarea în acțiune a subiectului, adică de măsura în care sunt luate în seamă notele specifice ale subiectului acțiunii și ale situației care determină respectiva acțiune. Spre deosebire de Piaget, Galperin considera că activitățile psihice ale copilului pot fi dirijate.

Un alt psiholog, americanul Jerome Bruner, susține, contrar lui Piaget (care considera că dezvoltarea are loc potrivit unei anumite legalități), că dezvoltarea este direct dependentă de acțiunea educației și deci putem astfel grăbi momentul apariției unei capacități de asimilare a unor cunoștințe. Acesta stabilește trei sisteme de prelucrare și de reprezentare a informațiilor: unul se referă la manipulare și acțiune, altul la latura perceptivă și imagine iar cel de al treilea la mecanismul simbolic. În opinia sa, aceste sisteme sunt de fapt „mai degrabă accente deosebite ce se pun în cursul dezvoltării”.⁷ Bruner a introdus în teoria sa conceptul de structură a obiectului, care implică ființa sau fenomenul și relațiile dintre comportamentele sale. „A învăța structural înseamnă a ajunge să înțelegi relațiile dintre lucruri”.⁸ El considera că prima formă de reprezentare la copil este cea activă, ce se bazează pe teoria stimul-răspuns, a doua formă ar fi cea iconică, manifestată prin gestualism iar cea de a treia modalitate de reprezentare este cea simbolică.

Teoria lui Piaget a rodit în dorințele de cercetare ale acestor psihologi dar și ale altora, care au preluat din ideile sale și le-au materializat în propriile sisteme de gândire. Klaus Riegel, Joan Pascual-Leone, Robert Sternberg și alții, au propus, alături de gândirea formal operațională, așa numită gândirea dialectică. Pe baza investigațiilor autorilor menționați, odată cu înaintarea în adolescență și spre perioada matură, recunoaștem că problemele vieții reale nu au o singură soluție corectă, în timp ce toate celelalte soluții sunt incorecte.

⁷ Jerome Bruner, *Procesul educației intelectuale*, Editura Stiintifică București, 1970, p.20

⁸ Ibidem, p.36

Au fost formulate o serie de teorii asupra dezvoltării cognitive bazate în principal pe perspectiva procesării de informație. Printre teoreticieni contemporani, R. Case se concentrează asupra funcționării memoriei de lucru. Din punctul său de vedere, capacitatea memoriei de lucru este constituită din două componente - un spațiu de operare și un spațiu de stocare (corespunzător memoriei de scurtă durată). Spațiul de operare este utilizat pentru procesarea propriu-zisă a informației la un moment dat, în timp ce spațiul de stocare este consacrat retenției informației pentru o perioadă scurtă timp.

Bibliografie:

- Durkheim, Emile, *Educație și sociologie*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980
- Elias, J. Maurice, Tobias E. Steven, Friedlander S. Brian, *Inteligența emoțională în educația copiilor*, Editura Curtea Veche, București, 2012
- Piaget Jean, *Psihologia inteligenței*, Ed. Stiințifică, București, 1998
- Piaget Jean, *Judecata morală la copil*, Ed. Didactică și Pedagogică, București,

Webologie:

<https://edict.ro/teoria-dezvoltarii-cognitive-a-lui-jean-piaget/>

<https://ro.baiug.org/piaget-and-his-theory-about-learning-4553>

<https://ro.warbletoncouncil.org/desarrollo-cognitivo-del-nino-6670>